

Marxar per tornar de nou. Característiques i conseqüències de les migracions temporeres en l'economia pirinenca dels segles XVI i XVII

1. Introducció

Guillem Arne, pagès de la localitat de Martres-Tolosane del bisbat de Rius, manifestava, en la Matrícula de francesos de 1637, que "cada año voy dos vezes a Francia para ver a mi muger".¹ Declaracions d'aquest tipus en què assenyalen viure a cavall entre Catalunya i França sovintegen en aquest cens del segle XVII.

Ara bé, si les fonts generades a la comunitat d'acollida d'aquests immigrants es fan ressò de l'existència d'un flux migratori de caràcter estacionari o temporer, els escrits del coetani corroboren, igualment, l'arrelament d'aquest tipus de pràctica des del punt de vista de la zona de procedència dels nouvinguts.

Així, Froidour constatava que des de Coserans fins a la Soule "les habitants seraient réduits à la plus extrême misère si la plupart d'entre eux ne passaient en Espagne les neuf mois de l'année où ils amassent quelque argent qui sert à payer les impositions et à faire subsister leur ménage".²

Malgrat l'arrelament d'aquest tipus de degoteig poblacional, la historiografia catalana ha prioritzat, en les seves recerques, l'anàlisi de la immigració francesa amb vocació de permanència; és a dir aquell col·lectiu que va contraure esposalles i va arrelar al territori i que, per tant, va tenir un comportament demogràfic més actiu.³ Per contra, la singladura dels immigrants francesos temporers ha estat obviada probablement per les limitacions documentals existents.⁴ Tenint present aquest buit bibliogràfic, l'objectiu de la comunicació que presentem en el marc d'aquesta XIV Trobada Cultural Pirinenca centrada en l'economia muntanyenca al Pirineu, consistirà, d'una banda, a definir quins van ser els trets distintius d'aquests immigrants temporers que van arribar a terres catalanes a partir de les dades aportades per la Matrícula de francesos de 1637 (proporció d'immigrants temporers, distribució pel territori, edat d'inici d'aquest tipus de migració, anys de migració temporera, estat civil, procedència geogràfica i ofici exercit) i, de l'altra, copsar els efectes que va tenir a les zones de procedència d'aquests

Alexandra Capdevila
i Muntadas, doctora
en Història

treballadors aquests corrents demogràfics de caràcter temporal a partir de la informació aportada per les fonts coetànies i la lectura de la bibliografia publicada als llocs d'origen d'aquests nouvinguts.

2. Característiques de la immigració temporal o estacionària

Abans d'endinsar-nos en l'estudi dels trets distintius dels immigrants temporers o estacionaris, cal definir què entenem per *immigració permanent, temporal o estacionària*. Així, si quan ens referim a un immigrant permanent fem al·lusió a aquell individu que prové d'un altre territori i s'ha desplaçat i establert d'una forma continuada en un altre lloc, en el cas dels temporers o estacionaris s'emfasitza el seu caràcter provisional o transitori.

Segurament, dins els immigrants temporers la durada de la seva estada a la comunitat d'acollida no estava preestablerta. Responen a aquest patró aquells francesos que en el cens de 1637 assenyalaven que en la vintena d'anys que feia que resident a terres catalanes havien retornat al seu lloc d'origen de forma esporàdica i puntual. Per contra, entre els anomenats estacionaris el temps d'estada destacava per estar més delimitat. S'engloben dins aquesta etiqueta aquells nouvinguts que confessen que cada any van i vénen de França a Catalunya.

Amb tot, en els decurs dels anys aquell immigrant que assíduament travessava els Pirineus hauria anat dilatant les visites a la família fins a acabar esdevenint un immigrant permanent. Un cas força il·lustratiu és el d'Antoni Vinyals, negociant de 64 anys oriünd de Càors que explicava que "ha 44 anys que vingué de Fransa si be al principi hi tornà dos o tres vegades, ha més de 21 anys que no hi es tornat".⁵ Malgrat aquesta diferència de matis, habitualment s'utilitza de forma indistinta el concepte *temporal o estacionari*.

Tot i les reserves que pugui suscitar, en aquest cas utilitzarem indistintament ambdós conceptes, *temporal* i *estacionari*, per referir-nos a aquell nouvingut que no resideix de forma continuada a terres catalanes.

Sens dubte, aproximar-se a l'estudi de la immigració temporal no és una tasca fàcil a causa del silenci de la documentació. En els llibres de defuncions s'acostuma a etiquetar com a francesos a aquells immigrants temporers. Són aquells forasters trobats morts als porxos o als camins. En el cas de la Matrícula de francesos de 1637, el seu estudi permet identificar o distingir aquells immigrants permanents d'aquells altres que podríem qualificar de temporers.

Ara bé, a l'hora d'intentar quantificar la proporció d'immigrants temporers i permanents inscrits en aquest cens, ha estat necessari establir uns criteris previs. Per exemple, s'ha considerat oportú desestimar aquells casos en què no quedava prou clara la seva temporalitat o permanència, així com aquells matriculats que havien arribat, per primera vegada, al Principat feia menys de mig any. Cal pensar que en molts casos la temporalitat o la permanència es decidia després d'un breu temps d'estada al país, tot i tenint molt present que la decisió no era reversible. Per tant, és possible que en molts casos no es tingués prou clar quin seria el camí que finalment es triaria.

Tal com s'ha apuntat és possible que inicialment es fos un immigrant estacionari que acostumava a retornar al seu lloc d'origen una vegada concloses les feines agràries. Amb

tot, en el decurs dels anys i davant la possibilitat que els sortís una feina més qualificada a la comunitat d'acollida és possible que es transformés en un immigrant temporer. En una darrera fase, es produiria, d'una banda, l'assentament definitiu i permanent a la comunitat d'acollida a causa de la celebració d'unes núpcies o, de l'altra, el retorn al seu lloc de procedència essent reemplaçat pels membres més joves de la seva família. Per exemple, Arnau Badia, de 44 anys i oriünd de la Gascunya i establert a la ciutat de Tortosa, exposava que "feia 30 anys que vingué de Fransa y 24 que no és tornat".⁶

Així doncs, la Matricula de francesos de 1637 presenta com a principal atractiu el fet d'oferir-nos un instantània d'un moment en el temps sense que sapiguem com va evolucionar la vida d'aquestes persones *a posteriori*. Malgrat les seves limitacions, el seu estudi revela que un de cada deu matriculats era un immigrant no permanent.

Per zones geogràfiques, les àrees amb més aflluència d'immigrants temporers o estacionaris van ser la costa de Llevant, en què un de cada quatre confessava el caràcter provisional de la seva estada, seguit a més distància per les terres de l'Ebre (10,8%) i la Costa Brava (8,3%). La preponderància més alta dels immigrants francesos temporers a la costa de Llevant s'explicaria pel període de l'any en què es va realitzar aquest cens, ja que en aquelles dates acostumaven a desplaçar-se cap a aquesta zona els immigrants francesos per col·laborar en les tasques del camp.

Pel que fa a la zona de procedència, la comparativa entre les àrees d'origen del conjunt dels matriculats respecte als temporers evidència un predomini dels oriüds dels Pirineus i Prepirineus entre els immigrants temporers. Amb tot, cal puntualitzar que en alguns casos la mostra és tan petita que els resultats obtinguts no són estadísticament significatius; és el cas de la Costa Roja, amb set casos. Ara bé, en aquelles àrees on el nombre de temporers és més destacat, es confirma aquesta pauta de comportament. Així, tant a la Costa Brava com a la costa de Llevant s'aprecia que si dins el conjunt dels matriculats els naturals dels Pirineus i Prepirineus representaven un 25,25% i un 66,39%, respectivament, entre els temporers se situaven en un 42,86% i un 88,92%.

Així doncs, si cinc de cada deu inscrits a la nòmina de 1637 declaraven procedir dels Pirineus i Prepirineus, en el cas del col·lectiu dels temporers representaven vuit de cada deu. Per tot plegat, cal concloure que aquest tipus de migració temporera va ser un fenomen que es va circumscriure, preferentment, a l'àrea pirinenca i prepirinenca.

Una vegada identificada la principal àrea subministradora de mà d'obra temporera, interessa delimitar quins van ser els bisbats d'origen d'aquests nousvinguts. En concret, gairebé la meitat dels temporers eren nadius de la diòcesi de Comenge (47,04%), seguits a una distància més que considerable pels naturals de les diòcesis de Pàmies i Rius, amb un 9,85 i un 9,36% respectivament.

Un dels trets distintius de la Matricula de francesos de 1637 va raure en la seva minuciositat. En contrast amb els llibres de matrimonis en què la proporció de nuvis d'origen gal sense procedència assenyalada és força alta,⁷ en el cas de la Matricula no arriba al 0,30%. No només s'esmenta la diòcesi, sinó que també s'especifica la localitat d'origen. Gràcies a aquesta dada es pot consignar la preponderància de determinades localitats en algunes poblacions, fet que demostra la configuració d'una immigració articulada en forma de

xarxa conformada per veïns, amics i coneguts d'una mateixa localitat o de zones properes.⁸ Gràcies a aquest grau de detall, s'ha pogut plasmar en un mapa les poblacions de procedència dels immigrants temporers d'origen pirinenc i prepirinenc registrats en la Matrícula de 1637. Dissortadament, en alguns casos no ha estat possible identificar la localitat i en d'altres l'eina informàtica utilitzada, Instamaps, no ha estat capaç d'ubicar la població seleccionada geogràficament, malgrat tenir-la perfectament identificada i localitzada.

Per superar les dificultats derivades de la ubicació en un mapa d'aquelles poblacions més petites, s'ha procedit a englobar-les dins el seu cantó de pertinença. Així, a tall d'exemple les poblacions d'Alan, Aulon, Auriganc, Benque, Boussan, Caseres, Cassagnebère, Cazeneuve, Laton, Letoue o Montolieu s'han situat dins el cantó d'Aurignac, que és al qual pertanyen actualment.

La seva plasmació en un mapa palesa que la major part dels immigrants temporers pirinencs eren nadius de zones molt properes a Catalunya. Un enigma és escatir quina va ser la ruta d'accés a terres catalanes.

Sortosament, els arxius del Cantal conserven el trajecte que se seguia des de València per anar a Aurillac passant per Barcelona, Narbona i Tolosa. Es creu que aquest recorregut podria haver estat realitzat per molts dels immigrants de les àrees de València i Barcelona.⁹ Segons Lorenzo, aquesta ruta d'Aurillac cap a València correspondria a una variant, la de la costa, que passava per la Ciutat Comtal. Malgrat que no era la via més directa, constituïa, en canvi, la menys costosa des del punt de vista de la climatologia i de l'orografia del terreny.¹⁰

La ruta més directa era aquella que obligava els nouvinguts a haver de travessar els passos de muntanya del centre dels Pirineus. Tot i la dificultat de la travessa, sembla que per ser el trajecte més directe es podria haver erigit en el més utilitzat.

Així mateix, gràcies als treballs de Granier focalitzats en l'estudi de l'activitat desplegada per un notari de la localitat d'Arnac, encarregat d'organitzar els viatges dels immigrants cap a València, s'ha pogut conèixer de forma molt aproximada les possibles rutes resseguides pels immigrants francesos.

Si l'estació de l'any ho permetia, és possible que s'optés pel camí més directe, que passava per Tolosa del Llenguadoc, Saint-Martory, Aspet, Lès, Lleida i Tortosa o bé aquell altre que transcorria per Gaillac, Castelnaudary i Puigcerdà. En el cas que no es pogués emprendre aquest trajecte, calia franquejar els Pirineus per mitjà del coll del Pertús. Però aquest desviament cap al Rosselló a través d'Albi, Carcassona i Barcelona perllongava la ruta.¹¹

Així doncs, seguint a Granier quatre podrien haver estat les rutes d'accés a Catalunya:

Ruta I: Saint-Martory, Aspet, Lès, Lleida i Tortosa, de 755 km (color vermell).

Ruta II: Tolosa, Ax, Puigcerdà, Lleida i Tortosa, de 785 km (color verd).

Ruta III: Gaillac, Castelnaudary, Puigcerdà, de 782 km (color blau).

Ruta IV: Albi, Carcassona, Barcelona, de 830 km (color lila).

La plasmació d'aquests vials en un mapa, així com el trajecte d'Arnac (en color negre) fins a Amposta permet visualitzar quines van ser les portes d'entrada a Catalunya i la proximitat de les poblacions de procedència amb la possible via de penetració.

En aquest sentit, el seu estudi revela que els camins de migració podrien haver estat diversos. Per una banda, s'observa que tenint present quina era la zona de procedència dels temporers, cal pressuposar que per proximitat els trajectes més utilitzats haurien estat: la ruta I (Saint-Martory, Aspet, Lès), la ruta II (Tolosa, Ax, Puigcerdà) i la ruta III (Gaillac, Castelnaudary, Puigcerdà). Per contra, la ruta IV (Albi, Carcassona, Barcelona) o el trajecte d'Arnac se situava fora de les zones de procedència.

Segurament la selecció d'un vial o un altre estaria condicionat per la localitat de procedència i el lloc de destinació. Per exemple, els immigrants de les terres de l'Ebre haurien optat per la ruta I. A tall d'exemple, en un de les declaracions de la Matrícula de 1637 un immigrant francès explicava que feia sis mesos que havia entrat a terres hispàniques a través de la part de Barbastre.

Més controvèrsia susciten aquells immigrants temporers establerts a la Costa Brava, la costa de Llevant o la de Ponent, ja que la ruta d'Arnac s'allunyava força de les àrees d'on provenien. En aquest cas, cal suposar que les vies d'accés haurien estat a través de Lès o Puigcerdà i a partir d'aquí haurien anat baixant cap a la costa. Permet confirmar aquesta suposició el fet que en algunes declaracions sovintegin els casos d'immigrants francesos que declaren tenir un germà a Puigcerdà¹² o a la Cerdanya.¹³

En un treball centrat en la comarca del Maresme es va poder apreciar que un dels factors que afavoria la temporalitat o l'arrelament definitiu era l'edat d'arribada a terres catalanes.¹⁴ Així, com més jove s'arribava, les probabilitats de tenir lligams afectius a la seva comunitat de procedència s'esvaïen i, per tant, podia propiciar que després d'un temps d'anar i venir acabessin arrelant al Principat.

Així, la comparativa entre l'edat d'arribada a terres catalanes dels naturals dels Pirineus i Prepirineus temporers i permanents independentment de la zona d'assentament confirma aquesta pauta de comportament apreciada al Maresme. Si s'estima que la mitjana d'edat d'arribada a terres catalanes per part dels temporers pirinencs es va situar al voltant dels 22 anys, en el cas dels permanents no arribava als setze anys. Cal puntualitzar que l'anàlisi des del punt de vista de la zona d'assentament confirma que els immigrants temporers es van caracteritzar per haver abandonat el seu lloc d'origen en una edat més tardana.

Disposem d'alguns casos força significatius com el de Joan Calvet de Comenge o Joan Cantie de Mirapeis, que van arribar per primera vegada a terres catalanes als 55 anys, el de Raimon Romeu de Coserans als 53 anys o el de Guillem Boix de Pàmies als 51 anys.

Precisament, pel fet d'haver iniciat el camí de la migració en una edat més avançada molts destacaven per tenir esposa i fills a la localitat de provinença. Així, gairebé set de cada deu immigrants temporers manifestaven estar casats a França. No és estrany, doncs, que en les declaracions sovintegin les al·lusions al fet de tenir muller a França com la causa de la temporalitat.

Amb tot, això no impedia que en el decurs dels anys les anades i vingudes s'anessin dilatant en el temps. Així, en algunes declaracions alguns dels matriculats manifestaven que feia cinc, deu o quinze anys que no havien retornat als llocs d'origen, tot i tenir esposa a terres gal·les. Per exemple, Pere Flor o Joan Pau Duran reconeixien que feia cinc anys que no havien anat a Comenge o Joan Badia, que en feia vuit.¹⁵

L'arrelament d'aquesta pràctica planteja dues qüestions; d'una banda, si es pot qualificar de temporer un immigrant que feia tant temps que residia de forma continuada al Principat; i, de l'altra, fins a quin punt alguns d'aquests temporers no van acabar per refer les seves vides a la nova comunitat d'acollida. De fet, algunes investigacions centrades en el tribunal inquisitorial barceloní han posat en relleu que els francesos van sobresortir per ser acusats de bigàmia.¹⁶ Tenint present, però, els efectes que comportava a les seves famílies, com ara la proliferació de dones abandonades amb infants al seu càrrec.

Pel que fa l'ofici exercit, la seva anàlisi evidencia que nou de cada deu immigrants temporers es van guanyar la vida col·laborant en les tasques del camp. Encara que la matrícula no especifica quines van ser les tasques exercides, cal pressuposar que dins el món agrícola predominaria una certa gradació. Així, els immigrants temporers se situarien en l'escalafó més baix realitzant aquelles feines més dures i ingrates. Per contra, als permanents els serien assignades un altre tipus de tasques més qualificades.

La declaració de Joan Peres, pagès del bisbat de Tarba i establert a Torredembarra, resulta molt significativa, ja que descriu el tipus de feina que realitzava a Catalunya: "revengo en este Principado en el campo de Tarragona y por los contornos, soy casado en Fransiya y alli tengo la mujer y vengo por esta tierra para cavar, labrar la tierra".¹⁷

Les fonts coetànies generades a la comunitat de procedència es fan ressò de la contribució dels immigrants temporers en l'economia catalana pel fet de realitzar aquelles feines que ningú no volia fer. A tall d'exemple, la Generalitat de Montalban remarcava que "les hommes de la campagne qui habitent ces frontières, passent en Espagne dans les saisons convenables pour y faire la moisson et d'autres travaux auxquels les espagnols ne sont pas accoutumés".¹⁸

De la seva banda, Soulet s'expressava amb uns termes similars a l'hora de valorar l'aportació dels immigrants temporers a l'economia catalana. Així, indicava que "ils vont travailler en Espagne à la culture des terres, des vignes, des jardins et des verges; ils y fauchent les prez, font les récoltes des bleds, des vins et des huiles; surtout ils sont excellents ouvriers pour bûcher et remuer la terre et ils s'y occupent aussi à faire ou à réparer les fossez que l'on fait ordinairement pour la clôture des terres".¹⁹

L'estudi dels anys que feia que havien travessat per primera vegada als Pirineus aporta informació molt interessant. Si entre els temporers la mitjana se situava al voltant dels 16 anys, entre els permanents superava els 20. Tot plegat evidencia fins a quin punt la migració temporera va estar protagonitzada per gent jove però no infantil i va tenir un caràcter transitori, tot i la presència de matriculats que manifestaven portar més de trenta anys anant i venint.

A mesura que s'arribava a una determinada edat s'abandonava aquest tipus de migració o bé per establir-se definitivament a Catalunya o bé per retornar a la seva comunitat de procedència essent reemplaçat pels membres més joves de la família.

Una vegada definits els trets distintius de la immigració temporera pirinenca, a continuació centrarem la nostra atenció en els efectes que va tenir aquest tipus de migracions sobre les economies dels llocs de procedència d'aquests nousvinguts.

3. Els efectes de la migració temporera sobre l'economia pirinenca

Des del punt de vista de la comunitat d'acollida aquest tipus de migracions temporeres van ser molt beneficioses, ja que van contribuir a pal·liar la manca de mà d'obra en el camp català en aquelles etapes del cicle agrícola en què hi havia més demanda. En algunes zones, com el Maresme, cal destacar la seva contribució a la implantació del monocultiu vitivinícola. Ara bé, caldria plantejar-se quins efectes van tenir les migracions no permanents en l'economia dels llocs de procedència d'aquests immigrants.

La zona pirinenca es va caracteritzar, a l'època moderna, pel seu desequilibri crònic entre població i recursos a causa de l'elevada densitat demogràfica i pel caràcter abrupte i poc fecund de les seves terres. En aquest context de subsistència qualsevol inclemència meteorològica, unes males collites o els conflictes bèl·lics derivats de les Guerres de Religió van abocar, als seus habitants, a la misèria i a la immigració. No és casualitat que a causa de la seva proximitat geogràfica amb Catalunya aquest territori s'erigís en la principal àrea subministradora d'immigrants temporers.

En aquest context de pauperisme crònic, les migracions temporeres van resultar especialment beneficioses. Així, en ocasions es va erigir en un recurs habitual per tal de poder fer front als pagaments dels impostos. Els diners, que l'immigrant temporer havia aconseguit estalviar gràcies a les feines exercides a Catalunya, servien, al seu retorn a la vila d'origen, per afrontar l'abonament dels tributs. Per exemple, l'intendent Le Vayer escrivia al 1697 que "de l'argent qu'ils ont amassé, ils paient leur tailles et autres charges publiques à leur retour".²⁰

Al seu torn, aquestes migracions estacionals van marcar el ritme de vida de les regions afectades. Sovint aquestes localitats es quedaven sense homes durant llargs períodes de temps. Per exemple, aproximadament un terç dels habitants d'Arudi, a les acaballes del segle XVII, van marxar com a obrers a l'Ebre per un període de nou o deu mesos.²¹

Un altre cas força il·lustratiu és el de Saint-Pé a la Bigorra, on sabem que el jovent marxava a principi de novembre, després de la collita, i retornava al mes d'abril. En aquest cas, l'absència es perllongava durant sis mesos. Aquest costum va assolir unes dimensions extraordinàries fins al punt que la meitat dels habitants d'Argut "s'expatrie après avoir ensemencé les terres, les uns vers Bayonne, le Béarn et les Basques, les autres vers l'Espagne et ils ne retournent qu'en avril-mai".²²

Des del punt de vista de la dinàmica familiar, l'absència del cap de casa abocava les dones, els ancians i als infants a realitzar les tasques que acostumaven a fer els absents. Tal com indica Bourret, alguns van realitzar aquest trajecte d'anar i venir durant gairebé tota la seva vida.²³ A tall d'exemple, Bernat Palet, de la diòcesi de Comenge, puntualitzava que feia 35 anys que "revengo en esta Provincia y lugar [Alella] y cada año voy y vengo de Francia porque tengo allí mujer e hijos".²⁴

Aquesta deserció de la unitat familiar durant un període de temps més o menys dilatada generava molts contratemps. Per començar, obligava l'home a treballar molt i a viure lluny dels seus. Durant la seva absència es podia haver produït la mort d'algun familiar o el naixement d'un fill. A més a més, una vegada retornat s'havia de posar a treballar en tot allò que la seva esposa, fills o altres familiars havien anat avançant.²⁵

Amb tot, aquestes sortides periòdiques resultaven molt atractives, ja que permetien garantir la continuïtat de l'explotació familiar al mateix temps que es descarregava a les famílies de l'alimentació dels homes durant la seva absència. A tot això cal afegir que aquests fluxos migratoris subministraven una part del numerari indispensable per a la família. Tots els documents insisteixen sobre aquest aspecte. Així, en un informe de l'any 1686 s'afirmava que "la plupart des habitants de la vallée d'Ossau passent en Espagne quelques mois de l'année, sans quoi ils auraient peine à subsister".²⁶

Des de Coserans fins a la Soule, Froidour constatava l'arrelament d'aquesta pauta de comportament i ressaltava la gran necessitat de moltes famílies de recórrer a aquest tipus de migració, ja que si no "les habitants seraient réduits à la plus extrême misère si la plupart d'entre eux ne passaient en Espagne les neuf mois de l'année où ils amassent quelque argent qui sert à payer les impositions et à faire subsister leur ménage. C'est l'unique ressource de cette communauté".²⁷

Parafraçant el bisbe Pere de Marca, l'objectiu primordial d'aquest tipus de corrent migratori consistia a "décharger leurs maisons de la nourriture de leurs personnes pour trois mois et rapporter quelque gain à leur famille".²⁸

Tots els testimonis confirmen que aquesta estratègia va esdevenir molt exitosa per aquests immigrants. Així, a mitjan segle XVII l'intendent encarregat d'aigües i boscos reconeixia que aquests treballadors "véritablement sont très bien payez de leur salaire et mesme au double de ce qu'on a coutume de leur payer en France".²⁹

L'esglaonament en el temps de les collites els permetia desplegar una activitat desbordant: (...) "passent en Espagne du temps de la récolte des grains, retournent en France pour y faire la moisson qui est plus tardive; repassent en Espagne pour les vendanges et retournent ensuite les faire en France".³⁰

Així mateix, es coneix l'itinerari seguit pels segadors de l'àrea de Castillon. Marxaven "lorsque le blé y était en fleur; ils arrivaient à Lleida pour la moisson, puis revenaient par le Val d'Aran où ils fauchaient et moissonnaient le seigle".³¹ Amb tot, la duresa i els múltiples treballs que havien de realitzar expliquen que els segments més joves en quedessin exclosos.

Ara bé, la perpetuació i l'abast que havia assolit aquest flux migratori va acabar esdevenint una font de preocupació per les autoritats. Així, si inicialment va permetre descarregar les famílies i les localitats d'una boca per alimentar, a la llarga va afavorir la despoblació d'algunes localitats i la manca d'homes joves amb totes les conseqüències que això podia generar des del punt de vista de les dificultats de les noies per trobar marit i de la generalització de terres ermes a causa de l'absència de braços.

4. Conclusions

Tot i les limitacions documentals, l'anàlisi de la Matricula de francesos de 1637 i la lectura de les fonts coetànies de les localitats de procedència d'aquests nousvinguts ha permès definir, d'una banda, els trets distintius de la immigració temporera a terres catalanes, i, de l'altra, copsar els efectes que va tenir sobre la dinàmica econòmica de les zones de procedència d'aquests nousvinguts.

El buidatge de la nòmina de 1637 ha permès constatar com aproximadament un de cada deu declarants vivien a cavall entre Catalunya i França. Per àrees geogràfiques, la costa de Llevant va sobresortir per ser l'àrea que va aglutinar un nombre més elevat de temporers. Aquesta preponderància s'explica pel període de l'any en què es va confeccionar aquest cens, ja que va coincidir en l'època en què els immigrants francesos es desplaçaven cap a aquestes terres per col·laborar en les tasques del camp.

Des del punt de vista del perfil dels immigrants temporers, s'ha pogut apreciar com va ser un flux migratori protagonitzat, fonamentalment, per gent de l'àrea pirinenca i prepirinenca i, molt especialment, del bisbat de Comenge.

Un dels elements que va distingir els immigrants pirinencs temporers en relació amb els pirinencs permanents va ser la seva edat d'arribada a terres catalanes. S'ha pogut apreciar com sistemàticament els temporers sobresortien per haver arribat en una edat més tardana. Aquest fet hauria propiciat que molts disposessin de lligams afectius als seus llocs d'origen. No és casualitat que entre els temporers siguin majoritaris aquells que assenyalen estar casats a França i, precisament, esmentin aquesta circumstància com la causa de la seva residència discontinua.

Certament, el seguiment d'algunes trajectòries vitals ha permès constatar que en el decurs dels anys els retorns als seus llocs d'origen per visitar l'esposa, els fills o els pares es van anar dilatant fins al punt de localitzar immigrants que declaren portar cinc, deu o quinze anys sense haver posat als peus en territori gal.

A diferència dels permanents, la immigració temporera va tenir un caràcter transitori. Amb els anys és possible que alguns s'establissin definitivament a la nova comunitat d'acollida i uns altres retornessin als seus llocs d'origen i fossin reemplaçats pels membres més joves de la família. Per aquest motiu, l'anàlisi dels anys de residència a Catalunya evidencia que els permanents portaven més temps a terres catalanes que els temporers.

Des del punt de vista de l'economia catalana, la contribució dels temporers va esdevenir cabdal, ja que va permetre disposar de mà d'obra en aquells moments del cicle agrari en què més es necessitava al mateix temps que se'ls va adjudicar aquelles tasques més feixugues que ningú no volia fer. Dins el col·lectiu d'immigrants de l'Hexàgon va predominar una certa gradació en les tasques. De tal manera que als temporers se'ls va adjudicar aquelles més ingrates.

Pel que fa a la comunitat subministradora de mà d'obra, la marxa dels homes en aquells períodes de l'any que hi havia menys feina va permetre a les famílies obtenir un numerari que seria de gran ajut per afrontar l'onerosa fiscalitat i la subsistència familiar, al mateix temps que va possibilitar descarregar d'una boca per alimentar.

Les fonts coetànies assenyalen els grans beneficis que generava aquesta estratègia, ja que en molts casos anaven encadenant les recollides de les collites de diferent zones i conreus, la qual cosa els permetia estalviar una important summa de diners. No oblidem que l'àrea pirinenca es va caracteritzar, als segles *xvi* i *xvii*, per patir un desequilibri crònic entre població i recursos agreujat pels episodis de males collites i els efectes de les Guerres de Religió.

En definitiva, malgrat els avantatges que comportava l'articulació d'aquestes migracions

temporeres a les localitats d'origen, a la llarga van patir els efectes de la migració masculina en forma de proliferació de terres ermes a causa de la manca de braços i de la dificultat de les noies per casar-se per la marxa dels homes cap a terres hispàniques.

5. Annex

1.- Proporció de matriculats temporers o estacionaris (*)

Base: 1 any o més arribada al Principat. Resultats en %	Temporers
Costa Roja	1,2
Costa Brava	8,3
Costa Llevant	26,8
Costa Ponent	3,5
Terres Ebre	10,8

(*) ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551

2.-Proporció dels matriculats temporers i permanents d'origen pirinenc (*)

Base: 1 any o més arribada al Principat. Resultats en %	Temporers	Permanents
Costa Roja	42,86	46,91
Costa Brava	42,86	23,70
Costa Llevant	88,92	57,58
Costa Ponent	92,31	53,31
Terres Ebre	57,14	41,12
Total	81,86	45,05

(*) ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551

3.- Edat d'arribada a terres catalanes dels matriculats temporers i permanents d'origen pirinenc (*)

Base: 1 any o més arribada al Principat. Mitjana	Temporers	Permanents
Costa Roja	24,67	14,92
Costa Brava	31,35	15,95
Costa Llevant	21,54	15,88
Costa Ponent	24,42	16,74
Terres Ebre	26,42	18,89
Total	22,35	15,93

(*) ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551

4.- Anys d'arribada per primera vegada a terres catalanes dels matriculats temporers i permanents d'origen pirinenc (*)

Base: 1 any o més arribada al Principat. Mitjana	Temporers	Permanents
Costa Roja	22,00	23,47
Costa Brava	16,00	20,35
Costa Llevant	16,01	18,27
Costa Ponent	20,09	21,20
Terres Ebre	11,78	18,50
Total	15,98	20,31

(*) ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551

Mapa de les localitats de procedència dels temporers pirinencs segons la Matricula de 1637 i les principals rutes d'accés a terres catalanes (*)

(*) Localitats de procedència extretes de: ACA. Consell d'Aragó, Lligall 551 i les rutes d'accés extretes de Granier i Lorenzo

Notes

1- ACA. Consell d'Aragó, Lligall 551.

2- SOULET, Jean François *La vie quotidienne dans les Pyrénées sous l'Ancien Régime du XVI au XVII siècle*. Paris, 1977, p.164.

3- DANTI, Jaume *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*. Santa Eulàlia de Ronçana, 1988. GUAL, Valentí *Gavatxos, gascons i francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna (El cas de la Conca de Barberà)*. Barcelona, 1991. MILLAS, Carles *Els altres catalans dels segles XVI i XVII. La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*. Barcelona, 2006.

- 4- Amb tot cal esmentar els treballs de: NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *La population catalane de 1553 à 1717. L'émigration française et les autres facteurs de son développement*, París, 1960. NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII* Mataró, 1966. NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic, 2000. CAPDEVILA, Alexandra *Quan la terra promesa era al sud. La immigració francesa al Maresme als segles XVI i XVII*, Mataró, 2014. CAPDEVILA, Alexandra «La immigració de temporers occitans al Maresme durant els segles XVI i XVII. Un exemple de relacions transpirinenques» *VI Col·loqui d'Estudis Transpirinencs Els Pirineus: Frontera i connexió*, Coordinadora Centre d'Estudis de Parla Catalana, Núria, 2008, pp.133-152.
- 5- ACA. Consell d'Aragó, Lligall 551.
- 6- ACA. Consell d'Aragó, Lligall 551.
- 7- Al Maresme en quatre de cada deu partides de matrimoni es desconeix el bisbat de procedència del nuvi. CAPDEVILA, Alexandra *Quan la terra promesa era al sud*, p. 77.
- 8- Treballs que han destacat el paper de les xarxes en la immigració francesa. SALAS AUSENS, José Antonio *En busca de El Dorado. Inmigración francesa en la España moderna*. Bilbao, 2009. CAPDEVILA, Alexandra *Quan la terra promesa era al sud*.
- 9- TRILLAT, M. «L'Émigration de la Haute-Auvergne en Espagne du XVII au XX siècle», *Revue de la Haute-Auvergne*, vol. XXXI, p. 285.
- 10- LORENZO, Julia *Franceses en Valencia durante el reinado de Carlos II*, tesi doctoral, València, 2015, p. 153 i 165.
- 11- GRANIER, R. «Une agence d'émigration vers l'Espagne en Bas Rouergue au XVIIIe siècle», *Actes du 94e Congrès des Sociétés Savantes*, París, 1955. Referència extreta de LORENZO, Julia *Franceses en Valencia*, p. 153 i 165 i ss.
- 12- Antoni Nadal, de la localitat de Tarascon bisbat de Rius i establert a Argentona. ACA. Consell d'Aragó, lligall 551.
- 13- Pau Mirosa de la localitat la Bastide de Serou bisbat de Coserans i resident a Tiana. ACA. Consell d'Aragó, lligall 551.
- 14- CAPDEVILA, Alexandra, *Quan la terra promesa era al sud*.
- 15- ACA. Consell d'Aragó, lligall 551.
- 16- MONTER, W. «Els immigrants francesos i la inquisició de Barcelona, 1550-1650», *L'Avenç*, 120, pp. 10-14. CAPDEVILA, Alexandra «La immigració francesa vista com un perill a l'ortodòxia catòlica de la Monarquia Hispànica. Catalunya als segles XVI i XVII», *Ibix. Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 2012-2013*, 8, pp. 403-415.
- 17- ACA. Consell d'Aragó, lligall 551.
- 18- NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *Immigració i redreç demogràfic*, p. 219.
- 19- SOULET, Jean François *La vie quotidienne*, p.162.
- 20- MERLIER, A. «Types d'émigration limousine», *Les Études rhodaniennes*, vol. 10, 3-4, 1934, 217.
- 21- SOULET, Jean François *La vie quotidienne*, p. 162.
- 22- FRECHE, Georges *Toulouse et la région Midi-Pyrénées au siècle des Lumières (vers 1670-1789)*, París, 1974, p. 389.
- 23- BOURRET, Christian *Les Pyrénées centrales du IX au XIX siècle. La formation progressive d'une frontière*, Aspet, 1995, p. 248.
- 24- ACA. Consell d'Aragó. Lligall 551.
- 25- SOULET, Jean François *La vie quotidienne*, pp. 160-164.
- 26- SOULET, Jean François *La vie quotidienne*, pp. 162-163.
- 27- SOULET, Jean François *La vie quotidienne*, p.164.
- 28- NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *Immigració i redreç demogràfic*, p. 220.
- 29- NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *Immigració i redreç demogràfic*, p. 220.
- 30- NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *Immigració i redreç demogràfic*, p. 220.
- 31- NADAL, Jordi; GIRALT, Emili *Immigració i redreç demogràfic*, p. 221.